

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Securitate 8 (2018)

ISSN 2082-0917

DOI 10.24917/20820917.8.16

RECENZJE

Jakub Idzik, Rafał Klepka

Olga Wasiuta, Sergiusz Wasiuta, Przemysław Mazur, *Państwo Islamskie ISIS. Nowa twarz ekstremizmu*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2018, ISBN 978-83-8085-621-9, 268 ss.

Problematyka Państwa Islamskiego (ISIS) przykuwa uwagę zarówno badaczy w jakikolwiek sposób zajmujących się naukami społecznymi, jak i w szczególności osób spoza świata nauki, dla których zrozumienie złożonych, wieloaspektowych zjawisk rozgrywających się z dala od ich domu, a jednak stale obecnych w mediach, budzi zainteresowanie, a niekiedy także składnia do refleksji, pytań i dyskusji. Nie ulega wątpliwości, że szczególnego kontekstu rozmowom, w których obecna jest tematyka ISIS nadają sprzeczne doniesienia medialne, w których fakty przeplatają się z opiniami, spekulacjami, a nierzadko także sensacyjnymi doniesieniami, mającymi za zadanie jedynie zdobyć uwagę widza, słuchacza lub czytelnika. Dla wielu odbiorców medialnych doniesień niedostępny pozostaje klucz do ich odczytania, umiejętność oddzielenia informacji od oceny, spekulacji dziennikarskiej od mocnego naukowego sądu popartego badaniami i doświadczeniami. Te medialne doniesienia sprzyjają emocjom, budowie lęków, strachu, nieuzasadnionych obaw, niejednokrotnie paniki związanej z islamem i terroryzmem w ogóle. Na podstawie medialnych doniesień o wydarzeniach mających miejsce kilka tysięcy kilometrów od Polski wielu odbiorców mediów buduje swój światopogląd odnoszący się do uchodźców, islamu, współczesnego bezpieczeństwa oraz innych ludzi. Wydaje się, że swoistego rodzaju remedium na szybką informację pozbawioną głębszej refleksji stanowi praca Olgi Wasiuty, Sergiusza Wasiuty i Przemysława Mazura zatytułowana *Państwo Islamskie ISIS. Nowa twarz ekstremizmu*, wydana w 2018 roku przez cenione warszawskie wydawnictwo naukowe Difin.

Oceniając książkę zawsze należy brać pod uwagę doświadczenie badawcze jej twórców i już tylko w tym zakresie praca zasługuje na zainteresowanie. Dwójka spośród autorów niniejszej pracy rok wcześniej wydała wysoko ocenianą i cieszącą się niesłabnącym zainteresowaniem książkę pod tytułem *Wojna hybrydowa Rosji przeciwko Ukrainie*, która ukazała się nakładem krakowskiego wydawnictwa Arkana. Profesor Olga Wasiuta jest autorką licznych prac dotyczących m.in. stosunków międzynarodowych, bezpieczeństwa regionalnego i europejskiego, wojny hybrydowej prowadzonej przez Rosję, przemian społeczno-politycznych w Rosji oraz przyczyn i konsekwencji współczesnych konfliktów polityczno-militarnych. Z kolei profesor Sergiusz Wasiuta prowadzi badania dotyczące problemów bezpieczeństwa społeczno-informacyjnego i energetycznego w kontekście zagrożeń

hybrydowych i cywilizacyjnych, politycznego i społeczno-ekonomicznego rozwoju Ukrainy w okresie niepodległości, stosunków polsko-ukraińskich oraz zagadnień bezpieczeństwa w obszarze postradzieckim. Trzeci z autorów, doktor Przemysław Mazur, współautor prac takich jak *Odstraszanie militarne w XXI wieku. Polska – NATO – Rosja czy Społeczeństwo przeciw państwu, państwo przeciw społeczeństwu: bezpieczeństwo ustroju Polski Ludowej na wybranych przykładach z ziemi tarnowskiej* także posiada znaczące doświadczenia badawcze, które obejmują tematycznie zagadnienia geopolityki, etniczności, nacjonalizmów, współczesnych problemów tożsamościowych, zwłaszcza muzułmanów, ale także Łemków i Ukraińców.

Praca podzielona została na pięć rozdziałów, jej konstrukcję uznać należy za spójną i przemyślaną. Pierwszy rozdział stanowi wartościowe wprowadzenie do problematyki funkcjonowania ISIS, przy czym w pierwszej części tego rozdziału czytelnik ma możliwość zapoznania się z genezą powstania ISIS. Można byłoby pokusić się tu o refleksję, że taki wybór początku pracy nie stanowi zaskoczenia, jednak przynosi jej już głębokość refleksji. Ta część pracy nie ma charakteru kronikarskiego, ale stanowi dogłębną analizę zarówno wydarzeń, które doprowadziły do powstania ISIS, jak i przyczyn tych wydarzeń i wzajemnych powiązań między nimi. Istota tej części pracy zamyka się w odpowiedzi na trafnie postawione przez autorów pytania: „Jak doszło do tego, że organizacja terrorystyczna zyskała miano państwa? Kiedy powstało Państwo Islamskie? Dlaczego w tak krótkim czasie osiągnęło status regionalnej potęgi militarnej? Czy jest to samoistna ewolucja brutalnej organizacji w kierunku zorganizowanego państwa, czy może twór na potrzebę globalnej gospodarki, który wymyka się spod kontroli? Skąd pojawiło się Państwo islamskie? Jakie procesy przyczyniły się do powstania tego potwora? Kto lub co otworzyło puszkę Pandory i wypuściło na zewnątrz demona, który dziś trzyma w strachu przerażony cywilizowany świat?”. Pozytywnie ocenić należy także pomysł, by część rozdziału poświęcić na prezentację sylwetek przywódców ISIS Abu Musab Al-Zarqawi, Abu Bakr al-Baghdadi oraz Abu Muhammad al-Adnani.

Wartość tej analizy wynika w szczególnym stopniu z możliwości poznania i zrozumienia dróg każdego z przywódców, ich życiowych wyborów oraz wpływu ich własnych doświadczeń na podejmowane przez nich działania. Autorzy w pieczołowity sposób odtwarzają kolejne etapy życia i ich związek z ISIS. Czytelnik może dzięki temu obserwować rolę i znaczenie jednostek w kształtowaniu fenomenu ISIS.

Drugi rozdział pracy zatytułowany „Islamizm – religia, ideologia, polityka” zdecydowanie różni się pod względem naukowej formy od poprzedniego. Autorzy charakteryzują w nim islam, starając się ocenić, na ile jego radykalna forma może zostać uznana za ideologię. Ta część pracy ma charakter zdecydowanie bardziej teoretyczny i refleksyjny, w większym stopniu nastawiona jest na analizę rzeczywistości niż na prezentację faktów. Udało się tu w dość syntetycznej formie zaprezentować filozoficzny, religijny oraz społeczny kontekst islamu z naciskiem na jego fundamentalny odłam. Wartościowe pozostają ustalenia związku pomiędzy islamem a islamizmem, religią a ideologią, które przybierają próbę odpowiedzi na pytanie zawarte w jednym z podrozdziałów „Ile jest islamu w islamizmie?”. Mocną stroną tego rozdziału jest z pewnością prezentacja znanych zagadnień odnoszących się do istoty dżihadu, walki z zachodem, natury konfliktu cywilizacyjnego i religijnego,

które jednak nie zostały przedstawione w podręcznikowy, odtwórczy sposób, a jednocześnie autorzy stale pamiętają o ISIS i wracają do zasadniczej problematyki swojej książki podnosząc, jak dany aspekt omawianej problematyki łączy się z głównym tematem ich pracy. Rozdział ten wieńczy charakterystyka koncepcji ideologicznej koncepcji kalifatu ISIS, w którym najpełniej przedstawiono związki pomiędzy myślą stanowiącą inspirację działań Państwa Islamskiego a myślą salaficką.

Trzeci rozdział pracy stanowi interesujące studium funkcjonowania ISIS odślanające podobieństwo działania specyficznej organizacji terrorystycznej do funkcjonowania państwa. Autorzy szczegółowo analizują ISIS, podnosząc słusznie, że wymyka się ono prostym schematom i klasyfikacjom, a najlepiej opisują je słowa z ich pracy: „ISIS jest rzeczywiście skomplikowaną i głęboko przemyślaną formacją, gałęzie, którego dziwnie połączone ze sobą, a za swoją wewnętrzną strukturą coraz bardziej przypomina państwo, brakuje tylko międzynarodowego uznania, a także wyraźnych granic.” Zasadniczą strukturę rozdziału zbudowano w sposób podobny do klasycznych prac przedstawiających strukturę instytucjonalną systemu politycznego państwa, jednak lektura poszczególnych podrozdziałów pozwala poznać rzeczywistą rolę tej koncepcji. Zaprezentowano tu społeczny wymiar funkcjonowania ISIS, koncepcje i realia ewolucji oraz biurokratyczną hierarchię poszczególnych elementów organizacji. W dalszych rozdziałach opracowano szczegółowo sposób działania, cele, funkcje i zadania każdej z instytucji stworzonych na wzór państwa, takich jak Rada Szury, Rada Administracyjna, Rada Wojskowa, Rada Obrony, Bezpieczeństwa i Wywiadu, Rada Szariatu, Rada Finansów, Rada do spraw Mediów i Komunikacji, Rada służby zdrowia.

Kolejny rozdział recenzowanej książki dotyczy metod werbowania w szeregi ISIS. Poza analizą roli i znaczenia, jakie dla Państwa Islamskiego ma pozyskiwanie nowych zwolenników i bojowników, szczegółowej analizie poddano także problematykę praktycznego stosowania rozmaitych kanałów i metod pozyskiwania nowych ludzi do organizacji. Uwagę zwraca bardzo szczegółowa analiza wykorzystania internetu w działaniach werbunkowych. Wyraźny pozostaje tu silny wpływ na kształt pracy trzeciego z autorów publikacji, który podobną problematykę podejmował już w swoich artykułach naukowych. Godna zainteresowania pozostaje koncepcja periodyzacji wykorzystania internetu w działalności terrorystycznej, ocena skali i skutków takich działań, a także analiza konkretnych stron i porali internetowych, zarówno co do treści, jak i formy oraz potencjalnego oddziaływania na odbiorców, a więc działalności silnie perswazyjnej, a wręcz propagandowej. Rozważania dotyczące wirtualnej etniczności oraz wykorzystania Twittera i YouTube'a cechują się dużym znawstwem problematyki i dowodzą umiejętności prowadzenia skomplikowanej w tym przypadku analizy treści. Podrozdział „Mélodie, czyli metoda na kochanka” pozwala snuć wszakże refleksje, że werbunek do ISIS może następować także przy użyciu równie wyrafinowanych, co w przypadku zaawansowanej technologii medialnej, jednak zdecydowanie prostszych do zrozumienia i wytłumaczenia, także bez technologicznego znawstwa, sposobów na wcielenie w szeregi ISIS.

Ostatni, piąty rozdział książki, poświęcony został źródłom finansowania i systemowi ekonomicznemu Państwa Islamskiego. Scharakteryzowano tu zarówno specyfikę przychodów dość oczywistych, takich jak zyski ze sprzedaży ropy naftowej,

gazu ziemnego, fosforanu, cementu, produkcji rolnej czy sprzedaży pamiątek archeologicznych, jak i przychody pochodzące z działalności przestępczej, okupów, porwań czy nielegalnego handlu. Uwagę w tej części pracy zwraca precyzyjna konfrontacja różnych danych liczbowych oraz ich atrakcyjna prezentacja, umożliwiająca odbiorcy łatwą orientację w skali działania ISIS.

Lektura pracy przynosi szereg refleksji, tak związanych z jej treścią, jak i formą. Przede wszystkim pokreślić trzeba, że pracę czyta się niczym pasjonującą powieść. Nie ulega wątpliwości, że nie powinien to być wyznacznik jakości czy atrakcyjności pracy naukowej. Nie da się jednak ukryć, że język pracy, sposób, w jaki autorzy podejmują nowe elementy swojej analizy, wreszcie liczne egzemplifikacje, w wielu miejscach sprawiają, że książka wydaje się mieć wręcz popularnonaukowy charakter. Nieczęsto czyta się prace, które złożoną i wielowymiarową problematykę prezentują w sposób nie tylko fachowy, ale także atrakcyjny poznawczo. Podkreślić należy, że w tym zakresie autorzy zdają się tworzyć książkę bliską modelowi zachodnioeuropejskiej i amerykańskiej literatury naukowej, w której skomplikowanej treści i prezentacji złożonych wyników badań musi towarzyszyć przystępny język. Ogromna ilość informacji, jaką znajdziemy w pracy zamieszczona została w niej zatem w taki sposób, że czytelnik nie ma trudności z gubieniem się w nadmiarze danych. Wreszcie ogromną rolę odgrywa także duża liczba danych ilościowych, które znakomicie ilustrują wywód autorów, jednak nie przytłaczają jego sensu nadmiarem cyfr i operacji matematycznych.

Odrębne uwagi odnoszące się do formy trzeba poczynić odnośnie doboru źródeł. Sięgnięto do publikacji i materiałów napisanych w języku: polskim, francuskim, angielskim, niemieckim, rosyjskim i ukraińskim. Jednak nie tylko zróżnicowanie językowe każe wysoko oceniać pracę. O wiele większą rolę odgrywa sposób, w jaki autorzy podchodzą do analizowanych treści. Są nimi nierzadko dokumenty o wątpliwej wiarygodności albo doniesienia medialne, które trudno zweryfikować. W pracy wyraźna jest jednak konfrontacja informacji pochodzących z różnych źródeł. Badacze z dużą precyzją przywołują źródła faktograficzne swoich wywodów, by następnie ocenić ich prawdziwość. Praca tego rodzaju mogłaby być zlepkiem doniesień medialnych oraz obecnych w obiegu medialnym wiadomości. Tu mamy do czynienia nie tylko z uporządkowaniem tej ogromnej ilości danych, ale przede wszystkim z weryfikacją, oceną, analizą, badaniem retrospektywnym i prospektywnym.

Oceniając treść pracy podkreślić należy aktualność problematyki i jej niesza-blonowe ujęcie. Czytelnik znajdzie tu podstawowe informacje o islamie, fundamentalizmie, ale są one rozbudowane w kierunku, który tłumaczy istnienie i działanie ISIS. Praca nie staje się dzięki temu podręcznikową analizą znanych tematów, ale też pozwala się odnaleźć w problematyce nieco mniej zorientowanemu czytelnikowi. Obecność wątku rosyjskiego, szerokie osadzenie problematyki w kulturze, oryginalne i głębsze niż w innych pracach podjęcie wątku kobiet w islamie, uznać należy za niezwykle cenne walory tego dzieła.

Jak w każdej pracy, także i w tej, wskazać można na pewne elementy, które w trakcie oceny mogą budzić wątpliwości. Autorzy nie pokusili się jak w typowej pracy naukowej o rozdział, czy bodaj podrozdział metodologiczny. Czy postąpili słusznie? Dla czytelnika, którego interesuje wyłącznie funkcjonowanie Państwa

Islamskiego rozdział metodologiczny mógłby nie wносить niczego nowego i po-znawczo cennego. Z kolei czytelnicy zajmujący się zawodowo nauką, bardzo szybko skonstatują, że mają do czynienia ze studium, w którym dominuje rozumowanie indukcyjne, a w którym zastosowano rozliczne metody badawcze, wśród których wymienić należy z pewnością analizę literatury, dokumentów, zawartości mediów, analizę systemową, przyczynową, analizę narracji oraz podstawowe metody z zakresu prognozowania międzynarodowego, by wymienić tylko najważniejsze. W tej sytuacji, wobec złożoności samej tematyki pracy, wydaje się, że brak deklaracji co do stosowanych metod badawczych nie może być traktowany jako mankament pracy.

Reasumując, wskazać należy, że recenzowana książka stanowi cenny materiał, służący pogłębianiu trudnej i wielowymiarowej wiedzy. Trud ten wynika z odmienności języka, kultury, niedostępności wielu źródeł pierwotnych, a także wspomnianego już szumu medialnego, który utrudnia pozyskiwanie wiedzy, narażając odbiorcę na spojrzenie schematyczne i uwikłane w stereotypy. Recenzowana praca może stanowić cenną pomoc dla studentów, wykładowców, analityków, polityków, decydentów, ale także dla zwykłych obywateli, którzy interesują się szerzej otaczającym ich światem oraz pragną rozumieć naturę zagrożeń, problemów i zmian, jakie w świecie tym zachodzą.

Jakub Idzik

absolwent studiów z bezpieczeństwa narodowego na Uniwersytecie Pedagogicznym im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, interesuje się uzbrojeniem, sposobami prowadzenia wojny, a także nowymi technologiami, komunikowaniem masowym oraz możliwościami wykorzystania analizy zawartości w naukach o bezpieczeństwie.

Rafał Klepka

doktor nauk politycznych, adiunkt w Instytucie Nauk o Bezpieczeństwie Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, prowadzi badania nad relacjonowaniem wybranych zjawisk społecznych (głównie politycznych) w mediach, jego zainteresowania naukowe koncentrują się wokół komunikowania politycznego, wpływu mediów na postawy, opinie i zachowania wyborcze, problematyki stronniczości medialnej, manipulacji, propagandy oraz bezpieczeństwa medialnego, autor monografii *Medialna walka o dobrą zmianę. Obraz wyborów parlamentarnych w 2015 roku w wybranych mediach*, redaktor naukowy tomu *Medialne obrazy świata. Wybrane problemy społeczno-polityczne w mediach*, autor szeregu artykułów naukowych.